

Podplukovník Marcel JURECH na miestach, kde pôsobil jeho gestapom popravený otec

Dôstojná pamiatka padlým slovenským vojakom

Zaznamenal Dušan D. KERNÝ – Foto: archív syna generála Jurecha

S menom Jurech je spojených množstvo príbehov. Spisovateľ Peter Valo hovorí, že v Hollywoode by z toho urobili už veľkofilm. Dlhé roky sa toto meno nespomínalo, prinajmenšom sa nespomínalo so všetkými historickými súvislosťami, je to príbeh jediného vojaka, ktorý bol prvým generálom, príbeh prvého generála slovenskej armády, ktorý sa dostal so svojimi jednotkami až k najvyššej hore Európy – k Elbrusu, na ktorom vtedy viala vlajka s hákovým krížom. Príbeh prvého generála, ktorého zatkl a popravilo gestapo. Práve tak skončila pred popravnou čatou ukrajinská speváčka, ktorá bola vo vojnových rokoch hviezdou nitrianskeho divadla a nebola by sa tam dostala byť tohto slovenského generála...

Je to príbeh síce minulé, ale naplno ešte nerozpoznaný. Je to však aj príbeh úplne iný – podplukovník Marcel Jurech syn slovenského generála Jurecha. Ten je nemenej zaujímavý a dramatický. Ako čitateľa SNN iste vedia, syn o pôsobení svojho otca napísal obšírny oheň, ktorý pod názvom Jurech robil všetko pre ochranu slovenských životov uverejnil matičný týždenník v čísle 27/2013. Keď sme ho po uverejnení state navštívili, pred domom na svahu Malých Karpát nás čakal dynamický, priamy otvorený a srdečný človek. Dom nájdete poľahky. Veľú pred ním dve zástavy – jedna slovenská s tricolórou a dvojkřížom po vedľa kanadskej vlajky s javorovým listom na susednom stĺpci. Je to pôsobivé. Mnohí Slováci, ktorí prešli svetom, vedia, že v niektorých štátoch je to úplne samozrejmé. Pôsobivé prívitanie v slnečnom dni. Milý človek, ktorý ma čakal v civile, zaujal samozrejmosťou, ako keby sme sa poznali roky. To zapôsobili...

• Nedávno ste sa vrátili z Ruskej federácie...

Bola to pre mňa veľká česť, lebo sme tam s generálom Nadovičom šli. Aby sme boli prítomní na ojedinelej, prvej takejto udalosti v našich dejinách, dejinách našich ozbrojených síl, a vlastne aj vo vzťahoch k dnešnej Ruskej federácii. Zúčastniť sme sa na odhalení prvého pamätníka padlým slovenským vojakom v druhej svetovej vojne. Je na ňom vyše tristo metrov, presne 337 padlých na symbolickom cintoríne. Sú to stély s menami padlých – meno a priezvisko, hodnosť a dátum narodenia – väčšinou ročník 1919...

• Boli to vojaci, ktorí padli alebo zahynuli na miestach, kde pôsobil a veľik váš otec – generál Štefan Jurech.

Bolo to – a vlastne aj je – nezabudnuteľné. Niekoľko stoiev slovenských vojakov, ktorí tu položili životy, isteže malo rodiny, potomkov, príbuzných, známych, celky roky sa o nich nehovorilo alebo sa hovorelo prekrútené. Mnohí pozostali radšej mlčali, aby na seba nepriťahovali pozornosť. Vedť to boli jednotky, ktoré bojovali po boku nemeckej armády v druhej svetovej vojne. A teraz som mal možnosť ocitnúť sa na tomto mieste a pri takejto udalosti! Je to neuveriteľné, ako sa zmeľnil svet, ako sa zmenilo naše nazeranie. Po prvý raz sa oficiálne nemôžeme, že padli vojaci dostali svoje mená, vrátili sa im na verejnom priestranstve! Konal sa dôstojný akt spomienky na miestach, kde sa v druhej svetovej vojne krvavo bojovalo. Frontový priestor, kde proti sebe stáli najväčšie armády na európskom kontinente. Nemôžete to neprežívať, nemôžete si to všetko nezapamätáť. Zrazu sme boli na miestach, ktorých názvy sme vlastne v rodinách tajne poznali, nepoznala ich širšia slovenská verejnosť. Zrejme

ani slovenskí historici a seriózní zástupcovia o slovenské dejiny a dejiny slovenských ozbrojených síl ich vlastne dlhé desaťročia nemohli poznať. Vedť povedzte, komu čo v súvislosti so slovenskou armádou hovorí názov Ašperonský alebo Imeritinskaja, Majkop? Zrazu sa vlastne akoby z hlavy týchto dejov vynorila konkrétne udalosti, konkrétne ľudia – vojaci –, vynorila sa každý menovite...

• Muselo to na vás mocne zapôsobiť...

Isteže, aj keď kamenné stély s menami padlých boli pripravené vedľa s kamenným krížom vopred, my sme boli pri tom, keď sa ukládali symbolické rakvy. Bol som jedným z tých, čo držali na rukách pozostatky padlého, bola to vlastne malá rakvička... V takejto situácii si nemôžete neuvedomiť, čo zostane z človeka po toľkých desaťročiach, máte to pred očami, držíte to v rukách, nemôže vás to nepreknúť a nemôžete si neuvedomiť ten rozmer udalosti, jej význam. Stáli sme tu s generálom Nadovičom, dvaja dôstojníci dnešnej slovenskej armády, pravda vo výslužbe, a vzdávali sme v jeden deň, vlastne v rozpätí jednej hodiny, česť padlým vojakom Červenej armády v Ašperonsku pri pamätníku s červenou hviezdou, a potom padlým slovenskej armády pri pamätníku s krížom...

• Ako pietny akt prebiehal?

Chcem ponajprv zdôrazniť, že je to kozácky kraj. My zrejme nevieme o kozáckom a o ich tradíciách všetko. Ani v našom jazyku nie sú také pojmy ako kozácka stanica, čo je vlastne nimi osídlené miesto, osídlené oddávná, a táto tradícia sa na juhu dnešného Ruska očividne obnovuje. My sme sa vlastne stretli s kozákmi atamanmi – to nie je nejaký historický zabudnutý pojem. Tento názov, titul, hodnosť nenesia súčasnici v aktívnom veku; s nimi sme boli aj pri oboch pamätníkoch, s nimi sme strávili čas pri rozhovoroch po pietnej slávnosti. Tá sa samozrejme odohrávala za prítomnosti pravoslávneho kňaza, popa, a malého chóru niekoľkých speváčkov, teda odpevanie, ako sa nazýva cirkevný obrad, keď sa opakuje nápev: Pokoj duši jeho... Isteže týmto ľudom môžeme byť len povaďáci, že sa zachovali miesta, kde potom bolo možné exhumovať ostatky slovenských padlých vojakov, že bolo možné urobiť pamätník a že sa uskutočnila slávnosť za účasti oficiálnych predstaviteľov veľvyslanectva Slovenskej republiky a dôstojníkov slovenskej armády...

• Ako toto pietne miesto v súčasnosti vyzerá?

Pravdaže, je skromnejšie než hlavný ašperonský pamätník Červenej armáde, ale aj podstatne menšie ako cintorín niekoľkých desiatok tisíc padlých nemeckých vojakov. Ten je rozsiahly, taký ako napokon všade, kde sa o vojenskej hro-

by stará osobitná nemecká organizácia. V cintoríne nemeckých padlých nie sú len masové hroby, ale aj osobitné, menovité symbolické hroby a stále ich dopĺňajú, zväzajú do nich exhumované ostatky nemeckých padlých z miest, kde boli bojiská. Podobne to bude aj na slovenskom cintoríne. Pochovávajú sem tých, ktorí zomreli v slovenskej divízii nemocnici v Majkope, kde bol chirurgom porúčik slovenskej armády MUDr. Ambróz Krahulec... Tam sú ešte ostatky okolo troch stoiev slovenských vojakov Rýchlej divízie.

• Určíte ste si pozorne pozreli aj miesto, kde bola nasadená slovenská Rýchla divízia, ako vyzerá ten priestor?

Nuž, ako Tatry. Ja som letec. Pokiaľ ide o pozemnú vojskú, veľmi tomu nerozumiem, ale toto je hornatý kraj, Elbrus alebo Elbrus na dohľad, ako to vyslovovali miestni, a to je päťtisícovka – vyše 5 600 metrov. Vidíte to obrovské pohorie, v ktorom vlastne hraničí Rusko s Gruzínskom. Napokon, hneď za pásmom vrchov, ktoré sme videli, je už oblasť Soči, kde budú ZOH 2014, takže si možno náorne predstaviť, ako je to ďaleko, ako ďaleko došli slovenské jednotky v rokoch druhej svetovej vojny, ako ďaleko boli muži, ktorí tu, naozaj veľmi ďaleko od Slovenska, zachovali životy.

Tú obrovskú vzdialenosť si nemôžete neuvedomiť. V tomto priestore sa zrejme viedli len obranné boje. Asi ťažko tu mohli ísť do útoku a keď sa to preavlo v Stalingrade, tak už potom len ustupovali... Pokúsili sme sa vyhľadať aj miesto, kde bol štáb Rýchlej divízie. Ten bol v dedine Imeritinskaja. Generál Nadovič je vlastne chodiacou encyklopédiou nielen pokiaľ ide o bojiská druhej svetovej vojny, ale aj prvej svetovej vojny. Je veľmi dobrý znalec faktografie a napokon najvyšší Česko-slovenský dôstojník, ktorý bol partnerom sovietskemu generálovi Eduardovi Vorobjovi pri definitívnom odchode sovietskej armády z Československa po dvadsiatich rokoch troch „pobytů“. No a on mal so sebou archívnu fotografiu z tých čias a podľa nej sme v Imeritinskej hľadali, kde by sa asi mohol štáb nachádzať. Vytýpovali sme jeden dom z dvoch, ktorý to mohol byť. Prebiehalo to bez problémov. Miestni, s ktorými sme hovorili, vedeli, odkiaľ sme, a tvrdili nám, že slovenskí vojaci tu mali dobrú reputáciu, že im vo vojne pomáhali, a to aj v techniku, myslím, že spomínali nejaké nákladné autá... Keď sa rozhovor stali bezprostrednými, tunajší kozáci spomínali, ako boli počas sovietskej vlády pošíňstni, videli sme fotografie, ako zviazani s rukami za chrbtom kľacia na zemi a ich vlastnými šablami im odsekávajú hlavy – to bolo za Stalina. Preto nás neprekvapovalo, že v ich domoch, ale aj vo verejných miestnostiach visel portrét čára Mikuláša. Jednak je už v dnešnom Rusku tuším vyhlásený za svätého, ale najmä sme to vnímali ako úctu k starým tradíciám, nie k monarchii, ale ku kozáckym tradíciám, ktoré siahajú mnohé generácie do minulosti – do čias, keď kozácke sídla, ich stanice, boli akoby civilizácnym faktorom na území južného Ruska...

• Cesta do Ašperonska a potom do Imeritinskej, o ktorej som si našiel na internete údaj, že je to dedina v Krasnodarskom kraji, 768 míľ, čo je 1 237 kilometrov južne od Moskvy, istotne nebola jednoduchá.

Letecky sme sa dostali do Moskvy a odtiaľ delegácia šla diplomatickými autami do Ašperonska v jednom dnu. Znášali sme to dobre, aj keď sme s generálom Nadovičom plus minus osemdesiatnik 1 540 kilometrov, ale až po Rostov na Done sme doslova švihali po mimoriadne pri-

pastej a dobrej, širokej trojprúdovej trase. Cesta ubíhala relatívne dobre a osobitná „bumžka“ nám ju pri kontrolách dopravnej polície ešte uľahčovala, a pravdupovediac aj urýchľovala. Čakala nás predsa mimoriadna udalosť. Nikajky slovenský dôstojník, hoci aj v zálohe, ešte pri takejto udalosti na ruskej pôde nebol. Mimoriadne sme oceňovali nášho vojenského prídelenca, a samozrejme úsilie veľvyslanectva a veľvyslanca, bez ktorých by sa to neuskutočnilo. A, pravdaže, aj nášho ministerstva vnútra, ktoré je v tomto, v starostlivosti o cintoríny a hroby padlých, kľúčové. Okrem toho som bol aj na miestach, kde sa pripravoval, ale neuskutočnil najväčší prechod slovenských vojakov Rýchlej divízie na sovietskú stranu. Aj ten pripravoval mój otec...

• Boli ste v Rusku po prvý raz?

No, ak zarátame Sovietsky zväz družby. Moskva ma mňa mimoriadne zaujúbila – výstavné, rušné mesto, plné áut, rucho a života. Skutočne niečo mimoriadne. A zásobovanie... Ak to tak mám povedať. Ťažko je to opísať, lepšie nazvať – výber potravín... To na mňa urobilo dojem najmä preto, lebo mám veľmi rád ryby a keď som v bežnom supermarkete videl ich sortiment, ale aj živé raky a iné morské plody... Skrátka, mohol by som si prstom ukázať a mohol som mať, čo srdce ráči. Tak to sa nedá zabudnúť...

• A pritom nie ste dnešný, máte skúsenosti s výberom v kvalitnom sortimente produktov...

Áno, vyše štyridsať rokov som strávil v Kanade, preto mám rád ryby... Bol som v kanadskom letectve a hodnosť, ktorú som tam dosiahol, mi priznali v časoch, keď sa Slovenská republika a Kanada stali spojencami v rámci Severoatlantickej aliancie. Cením si, že teraz obliekam uniformu slovenského dôstojníka...

... ktorá je po pobyte v Ašperonsku o jedno významnejšie bohatšia... Je to vysoké kozácke významenie v tvare kríža rubínovej farby, skutočne symbolické, najmä keď si uvedomíte, pri akjej príležitosti nám ho pripli...

• A kedy ste vlastne boli v Rusku prvý raz...

No, nebolo to v Rusku, ale v Ukrajine v Odeše. Preberali sme tam vtedy vrtulník Kam konstruktéra Kamova – takže dvojtrotorový vrtulník, ktoré, a tožské si už vtedy myslel a povedal (bol som proti tomu, aby sme ich kupovali), pre nás v Česko-Slovensku nemohli mať nejaké veľké využitie. To sa napokon aj potvrdilo. A čo mi ešte z vtedajšieho pobytu ostalo v pamäti? Že aj keď sme boli zo spojeneckej armády (bolo to v roku 1964), zo spojeneckého štátu, dohliadali na nás vtedajšie sovietske orgány skutočne veľmi dôsledne a na každom kroku. To bol iný svet, a to, čo som videl teraz v Moskve, je tiež iný svet...

• Ale to bolo krátko pred vašim odchodom na Západ...

Áno, bolo to v rokoch vietnamskej vojny. Preto som si vybral Kanadu. AK by som dal prednosť USA, ako aktívny letec by som bol zrejme alebo možno nasadený. Tomu som sa teda vyhovel a v Kanade som sa stretol aj s viacerými ľuďmi, ktorí si spomínali na môjho otca, generála Štefana Jurecha. Stretol som tam napríklad Kuboďajského divízieho kuchára, volá sa Nubak, a tak ako otec pochádza z Bošáče...

• Pamätáte si na otca?

Akoby nie! Veľmi dobre. Vedť som mal deväť rokov, keď sa na trenčianskej stanici nakladala na vlaky Rýchla divízia. Otec ma zaviedol ku kuchárovi: Co variš? Nuž betón – to bola kaša. Daj chlapcovi, nech vie, čo jedáva slovenský vojak...

POZNÁMKA

Do vojny, dobovou propagandou označovanej ako ťaženie proti boľševizmu, sa zapojili aj viaceré štáty v nemeckej sfére vplyvu – Rumunsko, Maďarsko, Taliansko, Fínsko, ale aj desaťtisíce občanov ZSSR. Jedným z nemeckých spojencov bola aj Slovenská republika. Z iniciatívy jej predsedu vlády a ministra zahraničných vecí Vojtecha Tuku sa do vojnového ťaženia zapojila už 22. júna 1941.

Ťaženie na Kaukaz

Vstup do vojny sa udial neústavným spôsobom, a to obidvom zákonodarného zboru – Snemu SR. Bez ohľadu na to už o dva dni – 24. júna 1941 – prekročila dvojtisícová Rýchla skupina (od 8. júla premenovaná na Rýchlu brigádu) ako prvá slovenská formácia hranice ZSSR. Za ňou šiel zbor s 50 tisíc mužmi. Existencia Rýchlej brigády sa skončila po tragickej bitke so 44. sovietskou horskou strelcovou divíziou 22. júla 1941 pri Lipovci, kde mala 75 obetí.

Čoskoro sa ukázalo, že armádny zbor bez motorizovanej techniky je v podmienkach „bleskovej vojny“ sotva využitelný. Už na prelome júla a augusta 1941 bolo preto 35 tisíc záložných vojakov z jeho radov stiahnutých späť na Slovensko. Slovenská vojenská účasť sa sústredila do dvoch divízií. Prvá – Rýchla divízia – mala v rámci skupiny armád Juh postupovať v smere na Lvov – Kyjev – Dnepropetrovsk – Rostov na Done a Kaukaz. Prvé mesiace boli bez väčších ťažieb, Slovinci mali svedkami zdrvivých porážok sovietskej armády. Postupovali na Dnepropetrovsk až k pobrežiu Azovského mora.

V druhej polovici novembra sa „Blitzkrieg“ zasekol na sovietskej obrane a Rýchla divízia uviazla približne v priestore miest Mariupol – Taganrog. Frontová hranica, ktorú mali Slováci brániť na dlhých osem mesiacov až do júla 1942, bola na rieke Mius. Práve tu prebiehali prudké boje s množstvom obetí; najsilnejšie sovietske protiútoky Slováci pretrpeli počas Vianoc 1941, čo sa odzrkadľovalo aj na výške strát. Do vnútrozemia ZSSR začala Rýchla divízia postupovať v polovici roka 1942. V zostave 1. tankovej armády začala 21. júla 1942 na Rostov na Done, ktorý Nemci a Slováci dobyli už za štyri dni. Odtiaľ pokračovali až po severokaukazské kúpeľné mesto Goračij Kut, vyše 800 kilometrov od pôvodných zimných pozícií. Potom sa nemecká vojnová mašinéria zastavila, ďalší postup bol nemožný a ako dôsledok stalingradských porážky sa 23. januára 1943 začal ústup z ťažko dobytého Kaukazu. Krutý ústupový boj s desiatkami mŕtvych či ranených boli takmer každý deň. Napriek protestom slovenského ministerstva národnej obrany boli príslušníci divízie nasadení medzi ukrajinskými mestami Melitopol a Kachovka, kde len 30. októbra počas niekoľkých hodín padlo vyše 2 000 vojakov a 50 dôstojníkov divízie do zajatia, ďalších vyše dvadsať zahynulo. Veľká väčšina sa omedľo rozhodla vstúpiť do čs. zahraničného vojska a vytvorili slovenský pluk.

Martin LACKO